

Yayın Tanıtımı / Review

Vasfi Mahir KOCATÜRK,
Büyük Türk Edebiyatı Tarihi
-Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk
Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi-
İKÜ Yayınevi, İstanbul, 2016.
ISBN 978-605-4763-39-9, 819 s.

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun HAYKIR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-mail: tayfun.haykir@hbv.edu.tr

Orcid: 0000-0002-3371-2245

İnsan etkinliklerini anlamlandırabilmek için düşünce üreten modern ontoloji, “anlatma ihtiyacı”nı insanın varlık şartlarından biri olarak görür. İnsanoğlu yazıyı icat etmeden önce taşlara, mağara duvarlarına kazıdığı resim ve iptidai şekillerle bir yandan anlatma ihtiyacını gidermeye çalışmış, diğer yandan kendi zamanının tarihçesini yazmıştır. Söz konusu eylem sadece anlatma ihtiyacının giderilmesiyle nihayetlenmemiş, aynı zamanda yaşananlar kayıt altına alınmış ve sonraki kuşaklara iletilmiştir. Dolayısıyla tarih yazıcılığının temelinde insanın kendini anlatma ihtiyacı olduğu söylenebilir. Zamanın ilerlemesiyle birlikte hayata dair tecrübî bilgisi artan insan, geriye dönüp bakma,

geçmişe dair değerlendirme ve çıkarımlarda bulunma, edindiği bilgileri kristalize edip geleceğini inşa etme yöntemini keşfetmiştir. Bu keşif sayesinde hayata dair birçok konu hakkında bilimsel yöntemler gözetilerek yazılmış siyasi, askerî, iktisadi, mesleki vb. tarih çalışmaları başlamıştır. Bunlardan biri de edebiyat tarihçiliğidir.

Edebiyat biliminin en önemli alt şubesi olan edebiyat tarihçiliğine dair Türk edebiyatındaki ilk çalışmaların 15. yüzyılda başladığı görülmektedir. “Tezkire” adlı verilen bu çalışmaların modern edebiyat tarihlerine kıyasla yöntem açısından bilimsellikten uzak oldukları, yazarların öznel görüşleri ile klasik biyografi usulünü

harmanladıkları, sınırları itibariyle de Anadolu sahasındaki divan edebiyatı sanatçıları ve bu sanatçıların eserlerini kapsadıkları söylenebilir. Ağırlıklı olarak şiir türüne dayalı bir zevkle oluşan divan edebiyatının temsilcilerini -yani şairleri- unutulmaktan kurtarmak amacıyla kaleme alınan “şuara tezkireleri” kendi zamanının ruhuna uygun çalışmalardır ve dönemin ihtiyacını karşılamışlardır. Ancak hem genel anlamda tarihçiliğin hem de özel anlamda edebiyat tarihçiliğinin belirli bilimsel yöntem ve ölçütlerle Batı’da ilk örneklerini vermesi Tanzimat Dönemi Türk aydınlarının dikkatinden kaçmaz. Bu gerçeğin farkına ilk varan Ziya Paşa olur ve *Harabat* adlı antolojisinin ön sözünde konuya dair ihtiyacı dile getirir. Fakat bu geç bir fark edıştır çünkü Ziya Paşa 1864’te böyle bir meseleye odaklanmadan 176 yıl önce Venedikli bir İtalyan olan G. B. Donaldo, “Türk edebiyatı tarihi” ibaresi taşıyan ilk edebiyat tarihi olma özelliğine sahip *Della Letteratura Dei Turchi* adlı çalışmasını İtalyanca olarak kaleme almıştır. Ziya Paşa’nın eksikliğini işaret ettiği boşluğu dolduracak ilk yerli çalışma ise Abdülhalim Memduh’un 1888’de yayımlanan *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* adlı kitabıdır¹. Abdülhalim Memduh’un çalışmasından başlayarak Türk edebiyatı tarihlerinin ilk numunelerine bakıldığında şuara tezkirelerinden kalma bir geleneğin devam ettirildiği görülmektedir ki bu, Türk edebiyatının Anadolu sahası ve Osmanlı Türklüğüyle sınırlandırılmasıdır. Söz konusu vukuf eksikliğini Gustave Lanson’un “Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin bir parçasıdır.” görüşünden hareketle gideren Fuat Köprülü olmuş ve adında “Türk” ibaresi geçen ilk yerli edebiyat tarihi olan *Türk Tarih-i Edebiyat Dersleri I* adlı çalışmasını 1913 yılında yayımlamıştır. Köprülü’nün alana getirdiği yenilikle birlikte bir zihniyet aydınlanması gerçekleşmiş, bundan sonra yayımlanan tüm edebiyat tarihleri “Osmanlı edebiyatı” yerine “Türk edebiyatı” tarihi başlığı altında hazırlanmıştır. Türk edebiyatının tarihinin yazılmaya çalışılmasıyla birlikte Anadolu sahasının dışına çıkmış; hem farklı coğrafyalarda hem de zamanın daha derinlerinde Türk milletinin edebiyatının izi sürülmeye başlanmıştır. Bu bahiste yine Fuat Köprülü’nün ilk defa ortaya koyduğu ve Türk edebiyatını İslamiyet’i kabul esasına göre devirlere ayırdığı tasnif, neredeyse bugün dahi geçerliliğini koruyan bir genel kabul hâline gelmiştir.

Türk edebiyatı tarihi çalışmalarının ilk adımları geride bırakılıp olgunluk düzeyine erişmiş eserlerin verildiği bir dönemde çalışmalarına başlayan isimlerden biri de Vasfi Mahir Kocatürk (1907-1961)’tür. Mülkiye mezunu olan fakat daha çok kendi kaleminden çıkan edebî metinleri ve Türk edebiyatı üzerine yaptığı bilimsel çalışmalarıyla tanınan Vasfi Mahir Kocatürk ayrıca Yedi Meşale edebî topluluğunda yer almış şairlerden biridir. Edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra müfettişlik,

¹ Türk edebiyatı tarihçiliği ve ilk Türk edebiyatı tarihleri hakkında ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: (Polat, 2012); (Polat, vd. 2012)

milletvekilliği gibi farklı görevlerde bulunmasına karşın Kocatürk, ömrü boyunca edebiyatla olan sıkı münasebetini kesmez. Ardında bıraktıklarına bakıldığında edebî eserlerinin yanında antoloji, biyografi, pedagoji gibi farklı tür ve alanlarda yazdığı telif yahut tercüme kitaplardan oluşan uzun bir listeye karşılaşılr. Vasfi Mahir Kocatürk, ömrünün son on beş yılında çalışmalarını tek bir alanda yoğunlaştırır ve “Orta Asya’daki ilk Türk edebiyatı mahsullerinden başlayarak zamanımıza kadar her sahada ve her lehçedeki bütün eserleri kavrayan, geniş manada bir Türk edebiyatı tarihi meydana getirmek (s. XXVII)²” amacıyla tabiri caizse soluk almadan çalışır. Çünkü bu sahada tam ve değeri müspet bir eserin bulunmadığını düşünmektedir. Ayrıca tarihimizi gereği gibi aydınlatıp yayan kitapların pek mahdut olduğunun, bunlardan edebiyat tarihimize bahis konusu edilen eserlerin ise çoğunun nadir ve dillerinin eskimiş olmasından kaynaklı olarak okuyuculara ulaştırılmadığının farkındadır. Bu uğurda yurdun dört bir yanındaki kütüphaneleri gezer, nadir eserlere ulaşır, onları bizzat tetkik eder, notlar alır; ulaştığı bilgileri inceleme seviyesine çıkarmaya özellikle dikkat eder. Yıllar süren bu meşakkatli mesainin ardından elde ettiği yeni ve özgün bilgiler ışığında *Türk Edebiyatı Tarihi* adını verdiği çalışmasını daktilo etmeye başlar fakat 1961 yılında kesif bir çalışma yoğunluğu neticesinde kalp krizi geçirerek hayata veda eder. Kocatürk, edebiyat tarihinin 14. yüzyıla kadar olan kısmını bizzat kendisi yazmıştır, 14. yüzyıldan 1960’a kadar olan kısmına dair notlarını ise tasnif edip dosyalamıştır. Vasfi Mahir’in yarım kalan bu çalışmasını oğlu Utkan Kocatürk, babasının üslubuna ve yöntemine müdahale etmeden, eserin bütünlüğünü bozmayacak şekilde nihayetlendirmeye gayret etmiştir. Hariçten müdahalede bulunduğu her ibareyi köşeli ayraç içinde metne ekleyen Utkan Kocatürk’ün üç yıl süren hassas çalışmaları sonucunda Vasfi Mahir Kocatürk’ün kapsamlı ve derinlikli çalışması *Türk Edebiyatı Tarihi -Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi-* adıyla 1964 yılında Ankara’daki Edebiyat Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser 1970 yılında aynı yayınevinden ikinci defa yayımlanır. Utkan Kocatürk, ikinci baskıya babasının dağınık notları arasında yeni ulaştığı otuzdan fazla edibi dâhil etmekle birlikte bazı düzeltmelerde de bulunmuştur.

Vasfi Mahir Kocatürk’ün *Türk Edebiyatı Tarihi*, bu alanda kaleme alınmış otuz dördüncü edebiyat tarihimizdir. Onun çalışmasını kendisinininkinden önce yazılanlardan farklı kılan bazı özellikleri vardır³. Bunlardan ilki eserin tasnif sisteminde kendini göstermektedir. Öyle ki Türk edebiyatı “Orta Asya’da Türk Edebiyatı”, “Orta Asya ile Anadolu Arasında Türk Edebiyatı” ve “Anadolu’da Türk Edebiyatı” başlıkları altında ele alınarak “coğrafya” esasıyla ilk defa bu çalışmada

² Alıntılar tanıtımı yapılan baskıdan yapılmıştır.

³ Vasfi Mahir Kocatürk’ün edebiyat tarihçisi yönüyle ilgili ayrıntılı bilgi için şu makaleye bakılabilir: (Yazbahar, 2015).

tasnif edilmiştir. Ancak yazar, sınırlılığının farkında bir edebiyat tarihçisidir ve esas gayesinin Türkiye edebiyatı tarihi yazmak olduğunu açıkça ifade eder. Aşağıdaki cümleler hem bu gayesini hem de yöntemini anlamak açısından önemlidir:

“Müslümanlıktan önceki Türk edebiyatının tahminimizden çok geniş, bizce ve hatta dünyaca son derece mânâlı olduğuna inanıyorum. Fakat benim için, madde ve malzeme üzerinde, bunu geniş ve tam bir şekilde tetkike imkân yok. Müslümanlıktan sonraki Çağatay ve Azeri lehçeleri edebiyatı hakkında da düşüncem aynıdır. Kala kala Anadolu lehçesi edebiyatı kalıyor ki ancak buna elim az çok uzanabilir ve şüphesiz bizim için de en mühimi budur. Gerçi bunun genişliği, çeşitliliği ve yer yer bazı kaynakları da insanı korkutuyor. Fakat ne olursa olsun, hiç olmazsa toplu ve umumi bir Türkiye edebiyatı tarihi meydana getirmek sevdasından kendimi kurtaramadım (s. XXXVII).”

Müslümanlıktan önceki dönem için yeteri kadar bilgi verdiğini düşünen Kocatürk, çalışmasının esas varlık sebebi olarak gördüğü “Anadolu’da Türk Edebiyatı” bölümünde ise 14. yüzyıldan Tanzimat’a kadar her yüzyılı sistematik şekilde “Saz Şiiri”, “Divan Şiiri”, “Tekke Şiiri” ve “Nesir” başlıkları altında değerlendirmiştir. Bu tavrıyla Anadolu’daki Türk edebiyatını divan şiirinden ibaret gören anlayışa karşı çıkmış ve divan şiiri dışında kalan Anadolu’daki Türk edebiyatının en iyi ele alındığı edebiyat tarihini yazmıştır. Tanzimat, Edebiyat-ı Cedide, Fecr-i Âtî ve Millî Edebiyat Dönemlerini tür ve eser tasnifine göre değerlendirmiştir. Kocatürk’ü kendinden önceki ve çağdaşı edebiyat tarihçilerinden ayıran en önemli noktalardan biri “Modern Türk Edebiyatı”nı başlattığı zamandır. O, Türk edebiyatındaki modernleşmeyi Tanzimat’la başlatma geleneğinden/genel kabulünden farklı düşünür ve modernleşmeyi Cumhuriyet’in ilanı ile başlatır. “Modern Türk Edebiyatı” başlığını verdiği bu bölümde “Şiir”, “Roman ve Hikâye”, “Tiyatro” başlıkları altında, yaşadığı çağa kadar yetişen sanatçıları ele alır. Ardından “Tarih”, “Edebiyat Tarihi ve Tetkik Eserleri”, “Edebiyat Tarihi ve Edebiyat Bilgileri Veren Kitaplar ve Edebî Tetkik Eserleri”, “Tenkit ve Deneme”, “Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji ve Diğer Müspet İlim Sahaları”, “Seyahat Eserleri” ve “Mülakat ve Hatırat” başlıkları altında dönemin adeta panoramasını çıkarır. Bu ilgi çekici başlıklarla çalışma, emsallerinden daha zengin bir içeriğe sahip olur.

Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*’nde uyguladığı tasnif sisteminin yanında yöntem açısından da özgün uygulamalarda bulunmuştur. O, Fuat Köprülü’nün edebiyat tarihçiliğine getirdiği “nesnel tarihçi” görüşünün dışına çıkmış, usul bakımından edebiyat tarihinin tasvirsiz, tahlilsiz ve tenkitsiz olamayacağını yazdığı ön sözde açıkça ifade etmiştir. Yine ön sözün ilerleyen satırlarında “Bibliyografyaya, biyografyaya ve tarih rakamlarına dair allamelik iddialarından çok uzağım.” diyerek zaman dizimsel bir fihrist hazırlama yavanlığından özellikle kaçındığını belirtmiştir. Kocatürk’ün esas gayesi “edebiyatımızı başlangıçtan bugüne

kadar bütün kolları, çığrıları ve akış yollarıyla toptan kavrayıp tertipleme ve mahsulleri bu teselsül içinde inceleyerek değerlerini belirtmek” cümlesinde aranmalıdır. Bu amaç doğrultusunda ediplerin hayat hikâyelerinden olabildiğince uzaklaşıp edebî cepheleri ve eserlerine yoğunlaşmış, eser merkezli özgün incelemelerde bulunmuştur. *Türk Edebiyatı Tarihi*'nin en kıymetli özelliği bu olsa gerektir ve Vasfi Mahir Kocatürk “tasvirî ve tahlilî” yöntemine özellikle dikkat çekmek için edebiyat tarihinin adına bir de alt başlık vermiş ve bu ifadeyi iç kapakta vurgulamıştır.

1970’te yapılan ikinci baskısından sonra alanda çok ihtiyaç duyulmasına karşın yeni baskısı yapılmayan Vasfi Mahir Kocatürk’ün edebiyat tarihi adeta nadir eserler arasında sayılır hâle gelmiştir. Söz konusu eksikliği fark edenler ise iki kadirbilir bilim insanı olmuştur. Vasfi Mahir Kocatürk’ün bizzat Eskişehir Lisesinden öğrencisi olan İstanbul Kültür Üniversitesi Mütevelli Heyeti Kurucu Onursal Başkanı İnş. Yük. Müh. Fahamettin Akingüç ve o dönem İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi dekanı olan Prof. Dr. Ömür Ceylan, eserin yeni baskısını yapabilmek için gerekli çalışmaları başlatırlar. Öncelikle Kocatürk ailesi ile görüşülür ve babasının ardından eseri yayıma hazırlayan Prof. Dr. Utkan Kocatürk’ün görüşleri sorulur. Oğul Kocatürk, esere dışarıdan müdahalenin olabildiğince azaltılması ve Vasfi Mahir Kocatürk’e hürmeten onun “tahlil ve tenkit” yönüyle hassaten değerli olan usul ve üslubunun muhafaza edilmesinin altını çizer. Bu genel kabul çerçevesinde eser, Prof. Dr. Ömür Ceylan’ın titiz nezareti altında 1970 yılında yapılan ikinci baskısı esas alınarak TDK *Yazım Kılavuzu* doğrultusunda güncellenir, yazardan kaynaklı olmayan aktarım hataları düzeltilir, dizindeki maddelerle birlikte görsel malzeme zenginleştirilir ve atıflar günümüz bibliyografya usulüne uydurularak eser tıpkıbasım çerçevesinde yeniden baskıya hazırlanır.

Hayli uzun süren hazırlık sürecinden sonra Vasfi Mahir Kocatürk’ün edebiyat tarihi; kapsamına, akışına, bölümlendirmesine, yazarının cümlelerine ve yorumlarına hiçbir müdahalede bulunulmadan -sadece ilk iki baskısından farklı olarak adının başına “Büyük” ibaresi eklenerek - *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi -Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi-* adıyla üçüncü bez kaplı kalın mukavva kapak cilt içinde ve çok kaliteli kâğıda, gayet iyi bir dizgi düzeniyle ve yeni resimler ilâve edilerek basılır. Eser, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi aracılığıyla 2016 yılında -kırk beş yıl aradan sonra- okurla tekrar buluşturulur ancak kader bir kez daha tecelli eder ve kitabının ilk baskısını göremeden vefat eden Vasfi Mahir Kocatürk gibi oğul Utkan Kocatürk de bu üçüncü baskıyı göremeden vefat eder.

Ömrünü adadığı *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*'ni eline alamadan bu dünyadan ayrılan Vasfi Mahir Kocatürk, eserinin ön sözünü “Çok güç şartlar içinde bir ömür boyunca çalışarak bu kadarını meydana getiren müellif için, eserinin daha

mükemmellerini görmek en büyük bahtiyarlık olacaktır (s. XXVIII).” cümlesiyle nihayetlendirmiştir. Bugün itibariyle denilebilir ki merhum yazarın dileği gerçek olmuş ve Türklük Bilimi alanında çok büyük mesafeler kat edilmiştir. Kat edilen mesafe içinde ise *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* araştırmacılara kılavuzluk eden, tahlilî ve tenkidî usulüyle güncelliğini daima muhafaza eden temel kaynaklardan biri olmuştur, olacaktır. Bu vesileyle Vasfi Mahir Kocatürk’ü rahmetle anar, eserin yeni basımının okurla tekrar buluşmasını sağlayanlara da yürekten teşekkürlerimizi sunarız.

Edinme adresi: <https://www.ikuyayinevi.com/>

KAYNAKÇA

Polat, Nâzım H. (2012). “Türk Edebiyatı Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz?”. *Yenileşme Devri Türk Edebiyatından Çizgiler*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. s. 307-335.

Polat, Nâzım H. - Apaydın, Dinçer, Haykır, Tayfun vd. (2012). *Yöntem Bilgisi Açısından Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı Tarihleri*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Yazbahar, Zehra (2015). “Vasfi Mahir Kocatürk’ün Edebiyat Tarihçiliği”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Yıl: 3. S. 5. s. 333-349.